

Шпильова Ю. Б.

*доктор економічних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник
відділу проблем економіки земельних і лісових ресурсів
Державної установи «Інститут економіки природокористування
та сталого розвитку Національної академії наук України»
м. Київ, Україна*

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-290-9-39>

ПРАКСЬКО-КУВЕЙТСЬКИЙ КОНФЛІКТ: ДОСВІД ОТРИМАННЯ КОМПЕНСАЦІЙ ЗА ЗАВДАНІ ЗБИТКИ

Збройна агресія РФ проти України триває вже майже рік, при цьому, характерним способом ведення бойових дій є завдання значної шкоди цивільному населенню руйнування житлової та виробничої інфраструктури, знищення населених пунктів, руйнуванням природного середовища життєдіяльності. Всі ці пошкодження є порушенням Положення про закони і звичаї війни на суходолі, яке є додатком до IV Конвенції про закони і звичаї війни на суходолі [1]. Поряд з цим, війна несе величезні екологічні загрози для населення, що в майбутньому призведе до катастрофічних наслідків для навколишнього природного середовища. На сьогоднішній день дуже важливим питанням залишається створення єдиного механізму щодо відшкодування збитків, які виникли внаслідок незаконних дій російських військ. На національному рівні вже розроблено та ухвалено низку нормативно-правових актів, які допоможуть тим, хто зазнав шкоди, отримати компенсацію за свої зруйноване майно. Але без підтримки міжнародної спільноти намагання України реалізувати ідеї щодо реального відшкодування збитків може бути неможливим через відсутність ресурсного забезпечення. Нагальними залишаються питання, щодо визначення розмірів збитків, завданих війною. Сучасний зарубіжний досвід оцінювання збитків від воєнних дій для докільця характеризується різноманітністю підходів. Актуальність тематики підтверджує те, що з 2011 р. нею займається Комісія міжнародного права ООН. У першій доповіді з теми зазначалося: «На відміну від інших наслідків збройного конфлікту, екологічна шкода може бути

довготривалою та непоправною, може потенційно зашкодити ефективному відновленню суспільства, знищити незаймані ділянки та зруйнувати важливі екосистеми» [2, с. 2]. В доповіді наголошується, що охорона довкілля під час збройного конфлікту є предметом регулювання не лише міжнародного гуманітарного права, але й міжнародного права навколишнього середовища та міжнародного права прав людини.

Ситуація із незаконним вторгненням військ РФ до України не є новою в історії відносин між державами, такі акти агресії вже неодноразово відбувалися в минулому столітті, як наслідок були створені міжнародні органи, покликані забезпечувати міжнародну безпеку і мир на планеті, вживали різні заходи для покарання держав, винних в незаконній агресії та знеохочення інших держав порушувати мир та спокій на планеті, посягати на природні та інші ресурси суверенних держав.

Відповідно до заяв урядовців, Україна повинна використати досвід іраксько-кувейтської війни для отримання компенсацій від Росії за завдані війною збитки. Радниця міністра енергетики України О. Зеркаль зазначила «Вже є досвід країн, які проходили війни і отримували компенсації після цих війн. Нам потрібно скористатися досвідом Кувейту і війни, яка відбувалася між Іраком і Кувейтом. Після цього була створена відповідна компенсаційна комісія, яка протягом багатьох років працювала над тим, щоб опрацювати всі позови» [3]. На її думку, якщо в Україні буде проведена робота з підготовки оцінки втрат і позови будуть готуватися безпосередньо на підставі методології, яка визнана ООН.

Більш детально зупинимось на досвіді іраксько-кувейтської війни, що має стати за приклад для подальших дій України. У 1991 р. Ірак вчинив акт агресії проти свого сусіда Кувейта. Іракська армія захопила Кувейт без довготривалих бойових дій за 2 дні. Кувейт було анексовано і приєднано до Іраку на правах 19-ї провінції. Така агресія супроводжувалася значними збитками для довкілля не тільки Кувейту, але і сусідніх держав. Для компенсації шкоди довкіллю та інших збитків ООН створила відповідно до резолюцій Ради Безпеки 687 (1991) і 692 (1991) Компенсаційну комісію ООН – як допоміжний орган Ради Безпеки для обробки претензій і виплати компенсації за збитки понесені окремими особами, корпораціями, урядами та міжнародними організаціями. Комісія у своїй діяльності керувалася повноваженнями, наданими Генеральним секретарем ООН та була політичним органом,

який виконував у першу чергу функцію встановлення фактів, оцінюючи заяви про компенсацію, підтверджував їхню правдивість та обґрунтованість. На першому засіданні в серпні 1991 р. Компенсаційна комісія ООН виокремила 6 категорій претензій та було встановлено строки для подання позовів різних категорій. Кінцевий термін для подання претензій категорій «А», «В», «С» і «D» був встановлений до 1 січня 1995 р., а для подання претензій категорій «Е» і «F» – до 1 січня 1996 р., за винятком екологічних претензій категорії «F», які мали бути подані до 1 лютого 1997 р. [4]. Ці терміни підтверджують складність визначення заподіяної шкоди довкіллю.

Перший транш виплат по претензіям в групі «F4» складався з компенсації вимог щодо моніторингу та оцінки. Заявники прагнули отримати компенсацію видатків, які сплачені за моніторинг та оціночну діяльність, що були проведені чи будуть проводитися для визначення і оцінки шкоди чи втрат, що ними понесені, як результат втручання Іраку на територію та окупацію Кувейту. Ці види діяльності стосуються: забруднення повітря, виснаження водних ресурсів, шкоди підземним водам та ресурсам культурної спадщини, забруднення Перської затоки нафтою, шкоди береговим територіям, рибальству, шкоди водно-болотним угіддям та пасовищам, шкоди лісам, сільському господарству, тваринництву, шкоди чи ризику шкоди публічному здоров'ю.

Заявники вважали, що довкіллева шкода, виснаження природних ресурсів і підвищені ризики для громадського здоров'я були спричинені, в першу чергу: випуском та переміщенням повітряними масами забруднюючих речовин, що спричинені горінням сотень нафтових свердловин; численними ріками та озерами нафти, утворені знищенням нафтових свердловин, що не були підпалені; випуском іракськими військовими мільйонів барелів нафти в море з нафтопроводів, офшорних терміналів та нафтових танкерів; втручанням в крихку екосистему пустелі та узбережжя, в результаті переміщення військової техніки, солдатів, підсилене будівництвом тисячі кілометрів військових траншей, замінування, розміщення складів зброї та інших фортифікаційних споруд; негативним впливом на довкілля через переміщення та поселення тисяч біженців, які покидали Ірак і Кувейт.

Заяви «F4» були клопотаннями про шкоду, завдану довкіллю їх нараховувалось біля 170 од. на загальну суму 85 млрд. дол. До них належать заяви щодо: шкоди довкіллю та знищенню природних ресурсів, у тому числі, які виникли від пожеж на нафтових свердловинах та скидах нафти в море; виплати збитків, що понесли

уряди поза регіоном через надання допомоги країнам, довкілля яких зазнало прямих збитків. Така допомога полягала в пом'якшенні шкоди, спричиненої пожежами на нафтових свердловинах, попередження та очищення забруднення. Необхідно наголосити, що Комісія у своїх звітах вказувала на важливість документування базового стану довкілля, умов, тенденцій щодо природних ресурсів до вторгнення. У випадку, якщо немає даних, що збитки виникли внаслідок окупації, а є фактори впливу, які не пов'язані із воєнними діями, чи частково пов'язані із ними, в таких випадках збитки не може бути відшкодована. Адже відшкодуванню підлягають лише збитки, які є прямим наслідком втручання та окупації території. В цілому, було п'ять траншів які стосувались безпосередньо довкілля. Необхідно зауважити, що міжнародне право не визначає методики оцінювання збитків, що мають застосовуватися для підтвердження правопорушень. Для обґрунтування вимог щодо втрати природних ресурсів, заявники використовували методологію «Аналіз еквівалентності середовища проживання» (НЕА) [5] за допомогою якої визначались обсяги компенсаційного відновлення для покриття втрат в екологічних послугах, які надавалися природними ресурсами до його пошкодження. Компенсаційна комісія ООН підтримала застосування зазначеної методики для обґрунтування компенсації збитків.

Враховуючи такий досвід для України вже на сьогодні є актуальним збір доказів, щодо руйнування природного середовища та оцінки збитків. На цьому етапі, необхідно визначити структуру втрачених природних ресурсів, зафіксувати наявність збитків та їх масштаби, визначити недоотриманий прибуток підприємствами сфери природокористування. Наступними кроками мають бути: масштабна оцінка збитків у відповідності із загальноприйнятими методиками, розробка шляхів відновлення природного середовища та визначення коштів для мінімізації чи повного усунення шкоди, завданої елементам довкілля чи природним ресурсам.

Література:

1. Про закони і звичаї війни на суходолі: IV Конвенція та Положення як до неї від 08.10.1907 р. Дата набрання чинності для України 24.08.1991. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222#Text (дата звернення: 27.01.2023).
2. Preliminary report on the protection of the environment in relation to armed conflicts, Submitted by Marie G. Jacobsson, Special Rapporteur / International Law Commission, Sixtysixth session, Geneva, 5 May-6 June and 7 July – 8 August 2014, A/CN.4/674. 61 p.

3. Україна повинна використати досвід Кувейту для отримання компенсацій від Росії. URL: https://lb.ua/world/2022/05/26/517959_ukraina_povinna_vikoristati_dosvid.html (дата звернення: 27.01.2023).

4. Компенсаційна комісія ООН – перспектива фінансування відновлення довкілля в Україні після війни із РФ. Огляд діяльності Компенсаційної комісії ООН. Екологія право людини. URL: <http://epl.org.ua/wp-content/uploads/2022/05/Kompensatsijna-komisiya-OON.pdf> (дата звернення: 27.01.2023).

5. Gary L. Ray. Habitat Equivalency Analysis: A Potential Tool for Estimating Environmental Benefits. TN-EMRRP-EI-02 January 2008. URL: <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA475708.pdf> (дата звернення: 27.01.2023).